

TCA FETWE

(From Eastern to Western Europe: a challenge for integration)

Rámcový návrh na zpracování systému školících aktivit pro členy pěstounských rodin v rámci České republiky

P R A H A
červen 2008

Zpracoval:

HEFAISTOS (CZ 63)

Podpora klientům Domu na půli cesty k uplatnění na trhu práce (CZ 61)

O B S A H :

Důvodová zpráva

Obecná část	3
Popis stávajícího stavu	3
Specifická část	4
Závěrečná část	6

Přílohy:

Přehled zákonů a nařízení vztahujících se k činnosti pěstounských rodin	8
Přehled základní literatury	8
Používané pojmy	10

Důvodová zpráva k Rámcovému návrhu na zpracování systému školících aktivit pro členy pěstounských rodin v rámci České republiky

Obecná část

V rámci programu CIP EQUAL se v průběhu roku 2005 sešlo ke společnému projektu podporovaném Evropským sociálním fondem nazvaném **From Eastern to Western Europe: a challenge for integration** celkem šest národních partnerů z Itálie, Slovenska a České republiky. Základním sjednocujícím prvkem byla snaha řešit problematiku sociální inkluze několika specifických skupin obyvatelstva - cílových skupin, se kterými jednotlivé organizace dlouhodobě pracují - do intaktní společnosti. Nedílnou součástí této snahy byla i prevence sociální exkluze spočívající mimo jiné i v posilování motivace a aktivního zapojení všech ohrožených lidí do společenských vazeb formujících jejich bezprostřední okolí.

Cílem společného projektu byla i snaha hledat systémové postupy, zejména na horizontálně nejnižším místě, tedy na úrovni komunit, a tak pomáhat lidem, kterým hrozí vyčlenění ze společnosti zavedením procesu postupu tzv. zdola nahoru. Vzhledem k tomu, že jednotliví členové uzavřeného TCA mají řadu vlastních zkušeností z pořádání nejrůznějších školících aktivit jak v primárním, vyšším i dalším vzdělávání včetně poradenství, bylo za jeden z produktů určeno i vytvoření související školící metodiky.

Popis stávajícího stavu

Cílem stávající politiky státu je nadále posilovat oblast pěstounské péče a dosáhnout stavu, kdy až tři čtvrtiny dětí, které jsou dnes v péči ústavů, by mohli v budoucnu žít ve svých nebo náhradních rodinách. Ve specializované ústavní péči by měli zůstat jen děti vyžadující velmi specifickou péči, například s těžkým zdravotním postižením. Podle statistik MPSV ČR bylo v roce 2006 umístěno do ústavní péče 1 974 dětí (v roce 2005 to bylo 2 109 dětí), přičemž celkový počet dětí s nařízenou ústavní výchovou byl 8 671 (2005 – 7 414).

Statistické údaje o výkonu sociálně-právní ochrany dětí, uvedené na www.adopce.com, ukazují následující situaci:

rok	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
počet:																		
děti svěřených	775	771	774	766	656	792	842	942	750	802	879	884	908	863	1015	1089	864	889
žadatelů	451	482	501	484	455	387	516	427	640	864	720	632	730	752	809	760	703	682
pěstoun.rodin	-	-	-	40218	4060	4256	4481	4560	4555	4661	4488	4607	4665	4844	4760	4722	4720	4845

Z uvedených čísel je zřejmé, že se zejména v posledních letech zájem o pěstounství a počet pěstounských rodin ustálil nebo o málo roste a že činnost téměř 5 000

pěstounských rodin v ČR představuje významný prvek v sociálně právní ochraně dětí. Pěstounská péče je podle pramenů ze zahraničí nejlepším systémem péče o děti, které nemohou žít ve své biologické rodině. Zkušenosti se zapojením dětí z pěstounských rodin do společnosti jednoznačně preferují tento způsob. Důležitou skutečností, která určuje povahu pěstounské péče je určité znevýhodnění dětí, které do pěstounských rodin přicházejí. Často se jedná o zdravotní a sociální znevýhodnění spojené s prvními roky jejich života. Znevýhodnění dětí klade zvýšené požadavky na pěstounské rodiče. Jejich péče o dítě je podmíněna dalším vzděláváním v řadě oblastí, které jim umožní využít kvalitní přístupy v oblasti zdravotní a sociální péče.

Ke zvýšení kvality celého systému náhradní rodinné péče výrazným způsobem přispívá nejenom základní příprava žadatelů, ale i objektivní potřeba dalšího odborného vzdělávání, v tomto případě pěstounů. První krok, tedy přípravu žadatele řeší jako povinnost zákon č.359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí. Druhý krok – další odborná příprava a růst pěstounů již není řešen jednotným způsobem a zůstává zejména na individuálních možnostech pomáhajících organizací, zástupců nestátního neziskového sektoru. Náznaky dalšího vzdělávání jsou proto patrné u různých neziskových organizací. S plošným rozvojem pěstounské péče se stává další vzdělávání nutností. Zahraniční zkušenosti tuto skutečnost podtrhují.

Ze stávající resortní roztržičnosti problematiky sociálně právní ochrany dětí plynou také různé požadavky na vzdělání příslušných pracovníků. Kladem je celospolečenský trend na zvyšování požadavků na odbornou přípravu prosazovaný jednotlivými resorty, a to zejména v rámci soustředěného tlaku na proces tzv. celoživotního vzdělávání. Negativní však je, že stále neexistuje jednotný, vnitřně strukturovaný systém vzdělávání pro všechny osoby, které se v této oblasti pohybují. V nově tvořeném vzdělávacím systému by měly být využity všechny nezbytné a relevantní zkušenosti ze vzdělávacího procesu pracovníků ve zdravotní, sociální a také pedagogické oblasti.

Tento systém by byl schopen unést zvýšené požadavky na pěstounské rodiny spojený s větším tlakem spojeným s výchovou dětí, které byly označovány za neumístitelné do rodiny z důvodu věku, zdravotního postižení, sociálního znevýhodnění. Umožnil by také zkvalitnění a skutečnou profesionální péči o děti, které vyžadují zvýšenou starostlivost.

Specifická část

Podle ministra práce a sociálních věcí ČR RNDr. Petra Nečase mají úkol dnešních ústavů v budoucnu převzít pěstouni. Klíčovou změnou celého stávajícího systému by tedy mělo být rozšíření pěstounské péče, včetně její profesionalizace. Pěstounská péče by dostala mnohem širší prostor v celém systému náhradní péče o dítě. V případě zcela profesionální pěstounské rodiny je péče chápána jako způsob obživy a ne altruismus a pěstounská rodina by měla fungovat jako mikrokomunita s důrazem na krátkodobý pobyt dítěte v ní. Na tuto rodinu je kladen dvojí požadavek: zabezpečit péči o dítě v krizové situaci a velmi intenzivně pracovat s biologickou rodinou na sanaci jejích funkcí. Pro samotnou činnost s dětmi to znamená, že citová fixace by neměla být

stejná jako v klasické rodině, přičemž prostředí v němž dítě žije by mělo být příjemnější než v ústavu. Individuální práce s biologickými rodiči je potvrzením snahy o návrat dítěte do původní sanované rodiny.

S plnohodnotnou realizací tohoto požadavku bezprostředně souvisí odborná příprava pěstounů, a to tak, aby byli schopni postarat se i o handicapované děti a to nejenom ze zdravotního hlediska, ale i z jiného etnického prostředí či jinak sociálně znevýhodněného prostředí. Velký důraz je nutné položit na práci s původní biologickou rodinou a spolupráci s odborníky.

V tomto smyslu je možným řešením zřízení uceleného, dvojstupňového, vzdělávacího systému pro všechny pěstouny.

První stupeň by měl ve dvou na sebe navazujících fázích vytvořit základní předpoklady pro kvalitní výkon pěstounské péče ve všech jeho souvislostech a rozmanitostech.

V první fázi by měl navazovat a dál rozšiřovat poznatky získané v povinně absolvované přípravě dle zákona č. 359/1999 Sb. Tato část by proto měla zahrnovat především seznámení pěstounů s danou problematikou, zejména s aktuálními novinkami v této oblasti a současně je vybavit dalšími teoretickými znalostmi. V této části by se posluchači seznámili zejména s následujícími tematickými okruhy:

- náhradní rodinná péče a její současná právní úprava;
- aktuální stav v ČR;
- náhradní rodinná péče jako adekvátní náhrada přirozeného rodinného zázemí;
- formy náhradní rodinné péče a jejich rozdíly;
- motivace k zapojení do náhradní rodinné péče, zejména pěstounské péče;
- úloha pěstouna a jeho postavení v procesu náhradní rodinné péče.

Ve druhé fázi by mělo, v návaznosti na úspěšné absolvování první fáze, dojít k ověření jejich celkové způsobilosti pro výkon této odpovědné činnosti. Tento cíl by měl být zabezpečen mimo jiné i s využitím příslušných psychologických aspektů individuálního posouzení způsobilosti každého pěstouna:

- základní předpoklady pro naplnění role pěstouna a jejich zhodnocení.

Rozsah tohoto stupně se předpokládá v celkovém rozsahu 40 hodin, z toho v první fázi 30 a ve druhé fázi 10 hodin. O absolvování tohoto stupně by bylo vydáno příslušné osvědčení.

Druhý stupeň by měl být přednostně určen zejména profesionálním pěstounům. Zařazení zájemců do tohoto stupně předpokládá úspěšné absolvování prvního stupně. V této části by si posluchači rozšířili již získané poznatky a seznámili se zejména s následujícími tematickými okruhy:

a) lidská práva:

- celospolečenský význam a jejich zákonné ukotvení;
- práva dětí a jejich specifické potřeby v rámci náhradní rodinné péče;

b) rodina a její úloha:

- definice rodiny (funkce, poslání, struktura) a vývoj vztahu rodiny ke státní moci;
- autonomie soudobé rodiny a jedince v rodině;
- pěstounská rodina a její postavení ve společnosti;

c) osobnostní a sociální rozvoj:

- osobnost pěstouna
- pěstounství jako prvek sociální práce;
- etika v činnosti pěstouna;

d) výchovné aspekty a náhradní rodinná péče:

- základy speciální pedagogiky a specifiky eto, soma a psychopedie,
- výchova dítěte ve vývojových fázích;
- psychická deprivace, její následky a řešení;
- pěstounská rodina a překonávání jednotlivých handicapů dítěte;

Rozsah tohoto stupně se vzhledem k náročnosti na teoretickou a praktickou stránku přípravy předpokládá na celkové hranici 200 výukových hodin, přičemž odborná praxe ve zvláštní části by měla mít rozsah 40 hodin.

Druhý stupeň by byl ukončen zpracováním a obhajobou písemné práce na zvolené téma věnované některému z okruhů problematiky náhradní rodinné péče (zejména pěstounské péče) a ústní zkouškou. O absolvování tohoto stupně by byl v souladu s akreditací vydán příslušný doklad.

Předkládaný „Rámcový návrh na zpracování systému školících aktivit pro členy pěstounských rodin v rámci České republiky“ je jeho zpracovateli současně považován za výchozí bod a teoretický podklad pro zapojení do Operačního programu lidské zdroje a zaměstnanost v předpokládané výzvě určené na podporu vzdělávání zadavatelů, poskytovatelů a dalších subjektů v oblasti sociálních služeb a sociální integrace. Následně zpracovaný pilotní projekt by v tomto smyslu inovativním způsobem reagoval na požadavek vzdělávání v oblastech, které umožní poskytování služeb zaměřených na návrat uživatelů na trh práce a do společnosti. Přidanou hodnotou by bylo, s využitím příslušných ustanovení vyhlášky č.505/2006 k zákonu č.108/2006, vytvoření podkladů pro akreditaci vytvořeného vzdělávacího programu u MPSV ČR.

Závěrečná část

V poslední době byla vytvořena nová mezirezortní pracovní skupina (MPSV, M Zdr., MŠMT, MV a MS), která má vytvořit návrh komplexu opatření jehož základním motivem je sjednocení doposud roztržitého systému péče o ohrožené děti. Pěstounská péče v tomto systému tvoří velmi významné místo a navrhovaný systém profesní přípravy pěstounů by mohl být jedním z podnětů, jak uvedenou problematiku řešit.

V případě realizace výše uvedeného záměru v profesionalizaci pěstounské péče by současně v následujících letech mohl být tento systém doplněn o další, vyšší formy vzdělávání a to na úrovni VOŠ i VŠ. K rozpracování předkládaného „Rámcového návrhu ...“ by bylo ze strany o.s. ORFEUS využito dlouhodobé odborné spolupráce s Pedagogickou fakultou Univerzity v Hradci Králové a Sdružení pěstounských rodin s Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity Brno, s Občanským sdružením ISIS Olomouc, s Filozofickou fakultou Univerzity Palackého Olomouc.

PŘÍLOHY:

Přehled zákonů a nařízení vztahujících se k činnosti pěstounských rodin:

- Zákon o rodině č. 94/1963 (§ 45a – 45d) ve znění pozdějších předpisů
- Zákon o pěstounské péči č. 50/1973 Sb. ve znění pozdějších předpisů
- Zákon o sociálně právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb. (ustanovení o zprostředkování pěstounské péče, o zařízení pro výkon pěstounské péče)
- Zákon o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb. (dávky pěstounské péče § 36 až 43)
- Právní předpisy o sociálním zabezpečení (nemocenské a důchodové pojištění pěstounů)

Další významné zákony a nařízení:

- Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb.
- Zákon o životním a existenčním minimu č. 110/2006 Sb.
- Zákon o pomoci v hmotné nouzi č. 111/2006. Sb.
- Zákon – občanský soudní řád – č. 99/1963 ve znění pozdějších předpisů
- Zákon – občanský zákoník – č. 40/1964 Sb. ve znění pozdějších předpisů
- Zákon – o správním řízení – č. 71/1967 Sb. ve znění pozdějších předpisů
- Sdělení FMZC č. 104/1991 Sb. – Úmluva o právech dítěte

Přehled základní literatury:

Publikace:

Archerová C.: Dítě v náhradní rodině. Portál, Praha 2001, ISBN 80-7178-578-4

DeSingly F.: Sociologie současné rodiny. Portál, Praha 1999, ISBN 80-7178-249-1

Hartl P.: Komunita občanská a komunita terapeutická. SLON, Praha 1997, ISBN 80-85850-45-1

Konečná H.: Na cestě za dítětem. Academia, Praha 2003

Kovařík J. a kol.: Náhradní rodinná péče v praxi. Portál, Praha 2004

Matějček Z.: O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Portál, Praha 1994, ISBN 80-85282-83-6

Matějček Z. a kol.: Osvojení a pěstounská péče. Portál, Praha 2002

Matějček Z.: Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny. Portál, Praha 1999, ISBN 80-7178-304-8

Matějček Z.: Dítě a rodina v psychologickém poradenství. SPN, Praha 1992

Matějček Z.: Rodičovství a zdravotně postižené dítě. Avicenum, Praha 1987

Matějček Z.: Rodiče a děti. Avicenum, Praha 1986

Matoušek O.: Rodina jako instituce a vztahová síť. SN 2. vydání, Praha 1997

Matoušek O. a kol.: Práce s rizikovou mládeží. Portál, Praha 1996

Novotná V. a Průšová L.: K vybraným otázkám osvojování dětí. Linde, Praha 2004

Pernerová R.: Tabu v rodinné komunikaci. Portál, Praha 2000, ISBN 80-7178-363-3

Sobotková I.: Psychologie rodiny. Portál, Praha 2001, ISBN 80-7178-559-8

Školiera A.: Dilemata náhradní výchovy. Portál, Praha 2007

Trapková L. a Chvála V.: Rodinná terapie psychosomatických poruch. Portál, Praha 2004, ISBN 80-7178-889-9

Vágnerová M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Portál, Praha 1999

Warshak R. A.: Revoluce v porozvodové péči o děti. Portál, Praha 1996, ISBN 80-7178-089-8

Sborníky:

Sborník z konference “Děti mezi ústavní výchovou a rodinou” ze dne 8.-9.11.2007 v Praze, organizované o.s.Člověk hledá člověka ve spolupráci s Nadací Terezy Maxové a Katedrou sociální práce FF UK

Sborník ze VII. celostátního semináře “Aktuální otázky náhradní rodinné péče” ze dne 10.-11.10.2007 v Brně organizované o.s. Triada- Poradenské centrum

Skripta:

Mlčák Z.: Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny. Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava, 1996

Nečasová M.: Úvod do filozofie a etiky v sociální práci. Masarykova univerzita, Brno 2001, ISBN 80-210-2673-1

Golman R. a Cichá M.: Etika zdravotní a sociální práce. Univerzita Palackého, Olomouc 2004

Účelové publikace:

Drábek I.: Stručný úvod do etiky – 1. a 2. část. Schola forum, Praha 1997, ISBN 80-86058-70-0

Jankovský J.: Etika pro pomáhající profese. Triton, Praha 2003, ISBN 80-7254-329-6

Novák T.: Co dítě sděluje, když nakreslí svou rodinu. Rubico, Olomouc 2004, ISBN 80-7346-037-8

Pelikán J.: Výchova jako teoretický problém. Amosium servis, Ostrava 1995

Scheleová I. a kol.: Právní postavení mladistvých. Eurolex Bohemia, Praha 2004

Simon F. a Stierlin H.: Slovník rodinné terapie. Konfrontace, Hradec Králové 1995, ISBN 80-1773-1-X

Vrtbovská P.: Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti DOM-Natana 2006

Vrtbovská P. a Formánek O.: Průvodce pro pěstouny a osvojitele, Natama 2006

Internetové stránky:

- www.pestounskapece.cz
stránky obsahují databázi pomáhajících organizací, poradnu, diskusní fórum a průvodce legislativou
- www.pestouni.cz
stránky Sdružení pěstounských rodin obsahují poradnu, informace o Domu na půli cesty a dalších aktivitách tohoto občanského sdružení
- www.nahradnirodina.cz
stránky Střediska náhradní rodinné péče obsahují nejrůznější rady a informace z oblasti pěstounské péče a dalších používaných forem při ochraně dětí
- www.adopce.com
stránky obsahují základní informace o institutu osvojení a pěstounské péče, odpovědi na často kladené otázky a poradnu
- www.natama.cz
stránky Institutu náhradní rodinné péče věnující se vyhledávání a přípravě nových pěstounských rodin, obsahují informace rozšiřující znalosti, zkušenosti, vědecké poznatky a dobrou praxi
- www.amalthea.pardubice.cz
stránky občanského sdružení obsahující základní informace pro pěstouny a zájemce o náhradní rodinnou péči, poradnu a část věnovanou odborníkům

Používané pojmy:

Adopce-osvojení

forma vymezená v zákonu č.94/1963 Sb. O rodině ve znění pozdějších předpisů, ve které přijímají manželé nebo jednotlivci opuštěné – nezletilé - dítě za vlastní a mají k němu stejná práva i povinnosti, jako by byli jeho biologickými rodiči. Současně toto dítě získává příjmení nových rodičů a vztah mezi ním příbuznými osvojitelů je příbuzenský. O osvojení rozhoduje soud a má následující formy: zrušitelná - 1.stupeň a nezrušitelná - 2.stupeň. a to nejdříve po uplynutí tří měsíců, kdy osvojitelé mají dítě ve své péči na vlastní náklady. Další formu, rozvíjenou zejména v posledních letech představuje adopce mezinárodní.

Náhradní rodinná péče (NRP)

forma péče o děti, ve které je dítě vychováno tzv. náhradními rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. V podmínkách ČR má zejména formu adopce-osvojení nebo pěstounské péče.

Náhradní výchovná péče (NVP)

forma péče o děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině. Nejčastěji jde o péči ústavní, v níž je dítě vychováno až do své dospělosti.

Pěstounská péče (PP)

státem garantovaná, řízená a kontrolovaná forma NRP, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm osobám, které se ho ujali. Právní vymezení určuje zákon č.94/1963 Sb. O rodině ve znění pozdějších předpisů a zákon č.50/1973 Sb. O pěstounské péči ve znění pozdějších předpisů. Má následující formy: individuální (cizí osoby-klasická PP, příbuzní např. prarodiče, jiní) a skupinová PP (zařízení pro výkon PP, SOS dětské vesničky). Jde o svazek vzniklý na základě soudního rozhodnutí, které končí zletilostí dítěte. Může být také zrušena soudem na základě důležitých důvodů ohrožujících oprávněné zájmy dítěte. Je určena především dětem, které ze zdravotních nebo sociálních důvodů nemohou být osvojeny, často se proto jedná o děti staršího věku a skupiny sourozenců.

Pěstoun

osoba, která pro výkon této činnosti musí poskytovat záruku řádné výchovy a která má právo dítě zastupovat a spravovat jeho záležitosti jen v běžných věcech. K výkonu mimořádných záležitostí musí žádat o souhlas zákonného zástupce dítěte (jde například o vyřízení cestovního pasu, volby školy, povolání a pokud nejsou zbavení rodičovských práv), případně rozhodnutí za něj vydá soud. Pěstoun není zákonným zástupcem dítěte a v případě svěření dítěte do této péče není zásadně vyloučen jeho styk a původních rodičů.

Právně volné dítě

dítě uvolněné k adopci souhlasným prohlášením rodičů bez vztahu k určitým osvojitelům nebo dítě u něhož soud rozhodl o neprojevení zájmu ze strany biologických rodičů.

Poradní sbor

odborný tým zabývající se hledáním nových rodin pro děti vhodné do náhradní rodinné péče. Členy poradního sboru bývají většinou pracovníci příslušného krajského úřadu, ředitelé dětských domovů, psychologové působící ve státních i nestátních institucích a sociální pracovníci příslušných MěÚ nebo MÚ.

Vhodné dítě

dítě, které nevyrůstá u svých biologických rodičů – rodiče se o něj nemohou nebo nechtějí starat.

Žadatel

zájemce o přijetí dítěte do jedné z forem NRP. Osoby, které žádají, musí podat písemnou žádost se svými osobními údaji na příslušný obecní úřad s rozšířenou působností a přiloží k ní zejména následující doklady: dotazník o svěření dítěte do NRP včetně přílohy (požadavek na dítě), zprávu o zdravotním stavu, opis z rejstříku trestů, doklad o státním občanství nebo povolení k dlouhodobému nebo trvalému pobytu na území ČR, zprávu z místa bydliště, údaje o ekonomických a sociálních poměrech a řadu dalších dílčích podkladů. Po jejich úplném zkompletování rodinu žadatele navštíví sociální pracovník k provedení místního šetření.